

Державний торговельно-економічний університет
Кафедра економічної теорії та конкурентної політики

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
На тему: «Вплив ТНК на міжнародну конкуренцію»

Студента 4 курсу, 12 групи,
спеціальності 073 Менеджмент
Спеціалізації Управління в сфері
економічної конкуренції

Шевченко Анастасія
Володимирівна

Науковий керівник
Доктор економічних наук
Професор

Соколовська Ірина
Петрівна

Гарант освітньої програми
кандидат економічних наук,
доцент

Щербакова
Таміла Анатоліївна

ВСТУП..... 3

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ КОНКУРЕНТНИХ
ВІДНОСИН В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ..... 5

1.1 Оцінка масштабів діяльності ТНК на глобальних ринках
..... 5

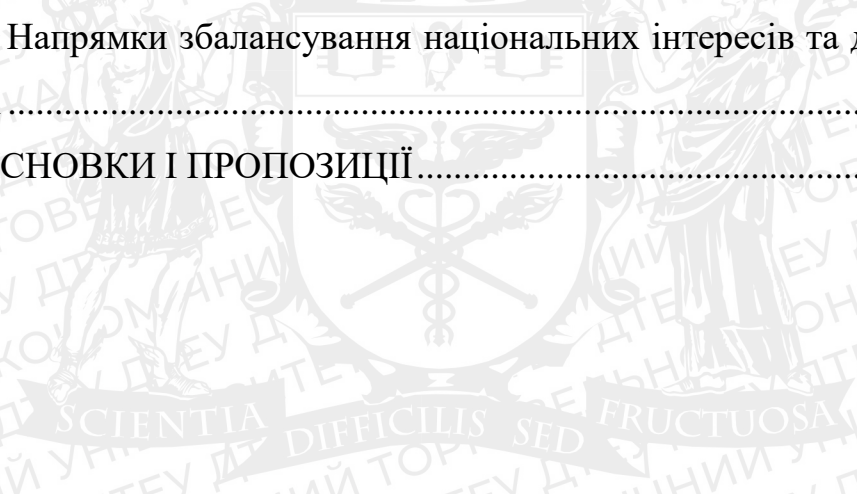
1.2 Аналіз впливу ТНК на конкурентне середовище України (на
прикладі окремих ринків)..... 10

РОЗДІЛ 2. ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ..... 15

2.1 ТНК як суб'єкти розвитку глобальної інноваційної конкуренції.... 16

2.2 Напрямки збалансування національних інтересів та діяльності ТНК
в Україні..... 20

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ..... 24

ВСТУП

Актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи полягає у тому, що протягом останніх десятиліть транснаціоналізація стала не тільки ключовою тенденцією світогосподарського розвитку, але й рушійною силою глобалізації. Інтенсифікуючи інвестиційно-фінансові потоки, пришвидшуючи міжнародні торговельний та технологічний обміни, розповсюджуючи ефективний корпоративний менеджмент, вона позитивно впливає на світогосподарську динаміку.

Сьогодні світова економіка дуже пов'язана з процесами масштабування окремих компаній, їх виходу на міжнародні ринки та глобалізацією. Безперечно, кожна із компаній, що починає свою діяльність у певній, новій для себе країні, має свій вплив на економіку цієї країни в цілому. Україна - не виключення. Головним фактором, що впливає на економіку країни, при розгортанні в ній діяльності нової ТНК є розвиток залежності певних галузей економіки від діяльності цієї ТНК. Гострота впливу цього фактору залежить від декількох змінних, таких як відкритість економіки в цілому, рівень товарної спеціалізації країн, її співпраця з іноземними підприємствами та наявність спільного виробництва, ступінь розвитку торгових режимів та їх максимально можливе спрощення. Симбіоз усіх цих факторів здатен так чи інакше нівелювати вплив ТНК на економіку країни, де вона базується чи створює представництво.

Дослідженню процесів транснаціоналізації та діяльності ТНК присвячено достатню кількість робіт як в закордонній, так і у вітчизняній літературі. Серед авторів слід виділити роботи Дж. Даннінга, Р. Кейвса, С. Хаймера, С. Войтко, О. Рогача, В. Рокочої, Дж. Стіглера, Дж. Вернона та ін.

Не зважаючи на зростаючий інтерес до досліджень транснаціональної діяльності, окремі концептуальні питання її впливу на національний економічний розвиток залишаються дискусійними.

Усе вище згадане визначає велику роль та значення теми роботи в сучасних умовах господарювання.

Метою є дослідження теоретико-методологічних аспектів та розробка практичних рекомендацій щодо впливу діяльності ТНК на міжнародну конкуренцію.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- оцінити масштаб діяльності ТНК на глобальних ринках;
- проаналізувати роль ТНК як суб'єктів розвитку глобальної інноваційної конкуренції;
- сформулювати пропозиції щодо напрямів збалансування національних інтересів та діяльності ТНК в Україні;

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні та організаційно-практичні аспекти впливу діяльності ТНК на міжнародну конкуренцію.

Об'єктом дослідження є діяльність ТНК в умовах міжнародної конкуренції.

Інформаційною базою для написання курсової роботи є наукові концепції та теоретичні розробки зарубіжних та вітчизняних вчених.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями роботи. Робота містить вступ, два розділи, висновки та пропозиції, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

1.1 Оцінка масштабів діяльності ТНК на глобальних ринках

Одним з основних джерел глобалізації є транснаціоналізація, тобто процес посилення світової інтеграції в результаті глобальних операцій ТНК, в межах якого значна частина споживання, виробництва, імпорту, експорту й доходу країни залежить від центрів міжнародних, що розташовані за межами цієї держави. Рушійною силою транснаціоналізації є транснаціональні компанії, які одночасно є й головними рушійними силами, й результатом інтернаціоналізації [1].

Функціонуванню транснаціональних компаній присвячена велика кількість звітів Організації Об'єднаних Націй, Світової Організації Торгівлі, Міжнародного Валютного Фонду, конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку [2].

Щодо офіційного визначення Конференції Організації Об'єднаних Націй з питань торгівлі та розвитку, багатонаціональні компанії (багатонаціональні компанії, транснаціональні компанії) – це компанії, котрі асоціюють будь-яку юридичну особу або організаційноправові форми у двох або більше країнах та пропонують єдину політику та глобальну стратегію прийняття рішень [3].

Експерти ООН виділили характеристики, які характеризують компанію як транснаціональну:

- річний дохід такого підприємства повинен перевищувати 100 млн дол. США;
- наявність філій як мінімум у шести країнах;
- аналізується відсоток продажу товарів за межами країни-резиденції.

В наші дні на сучасному етапі можна спостерігати зростання співпраці між ТНК та міжнародними організаціями, що приводить до збільшення взаємної вигоди від такого співробітництва у різних формах міжнародних

економічних відносин. Взаємний інтерес забезпечує пошук певних механізмів координації діяльності, а також платформи для узгодження інтересів країн, котрі інтегруються в процеси глобалізації. Транснаціональні компанії маючи широкий доступ до новітніх технологій, просувають менш розвинені економіки на світові товарні ринки, надаючи їм переваги глобалізованого економічного простору [4].

Таким чином, роль транснаціональних корпорацій як агентів глобалізації визначається у виконанні ними таких функцій:

- 1) переміщення фінансового капіталу, матеріальних технологій та ресурсів з певних країн в інші;
- 2) розповідь певної приймаючої країни у світову економіку та міжнародний поділ праці;
- 3) створення єдиного світового інформаційного та інтернет простору;
- 4) розширення інноваційної діяльності та якісного розвитку виробництва в країнах світу;
- 5) формування міжнародних галузевих та господарських територіальних одиниць [5].

Зазначимо, що на практиці виділяють низку характерних ознак, за якими розпізнають ТНК, ними є: річний оборот, який становить більше \$1 млрд.; філії/дочірні компанії, котрі є не менш як у двох країнах світу; частка закордонних активів, які становлять 25–30% у загальній їхній вартості [6].

Вплив ТНК на національні економіки є настільки всеосяжним, що опиратися йому практично неможливо. Так, за даними журналу Fortune, у 500 найбільших ТНК світу працює 65 млн. осіб, які представляють 36 країн.

У табл. 1.1 наведено основні сфери діяльності світових ТНК.

Таблиця 1.1
Сфери роботи ТНК за даними журналу Fortune [7]

№	Сфери діяльності ТНК	Обсяг у %
1.	Сфера виробництва	60
2.	Сфера послуг	37
3.	Добувна промисловість і с/г	3

Основні галузі діяльності світових транснаціональних корпорацій наглядно представлено в табл. 1.2

Таблиця 1.2

Основні галузі діяльності ТНК [8]

№	Основні галузі діяльності ТНК	Кількість ТНК
1.	Банківська справа	279
2.	Електроенергетика	85
3.	Нерухомість	83
4.	Інвестиційні послуги	80
5.	Видобування нафти і газу	79
6.	Хімічна промисловість	59
7.	Телекомунікації	58
8.	Будівельні послуги	50
9.	Страховання	46
10.	Фамацевтика	45

Досить часто робляться капіталовкладення у галузі обробної промисловості нових індустріальних та відносно розвинених країн. Для найбільш розвинених країн політика ТНК має інший характер, тобто вони вважають за доцільне здійснювати там капіталовкладення у видобувну промисловість, але головним чином вони нарощують товарний експорт. Унаслідок цього розгортається жорстка конкурентна боротьба між ТНК за просування своїх товарів на місцеві ринки [9].

Таблиця 1.3

Топ 20 найбільших ТНК у 2020 році за рейтингом Global 500 [10]

№	Назва компанії	Країна походження	Дохід (млн. дол. США)	Прибуток (млн. дол. США)	Активи (млн. дол. США)
1	Walmart	США	523 964	14 881	236 495
2	Sinopec Group	Китай	407 009	6 793	317 516
3	State Grid	Китай	383 906	7 970	596 616
4	China National Petroleum	Китай	379 130	4 443	608 086
5	Royal Dutch Shell	Нідерланди	352 106	15 842	404 336
6	Saudi Aramco	Саудівська Аравія	329 784	88 211	398 349
7	Volkswagen	Німеччина	282 760	15 542	547 811
8	BP	Великобританія	282 616	4 026	295 194
9	Amazon.com	США	280 522	11 588	225 248
10	Toyota Motor	Японія	275 288	19 096	487 466
11	Exxon Mobil	США	264 938	14 340	362 597
12	Apple	США	260 174	55 256	338 516
13	CVS Health	США	256 776	6 634	222 449
14	Berkshire Hathaway	США	254 616	81 417	817 729
15	UnitedHealth Group	США	242 155	13 839	173 889
16	McKesson	США	231 051	900	61 247
17	Glencore	Швейцарія	215 111	404	124 076
18	China State Construction Engineering	Китай	205 839	3 333	294 070
19	Samsung Electronics	Південна Корея	197 705	18 453	304 908
20	Daimler	Німеччина	193 346	2 661	339 456

За рейтингом Fortune Global 500 (таблиця 1.3), із 500 найбільших компаній світу, а саме такі компанії в 2020 році отримали дохід у розмірі 33,3 трлн дол. США, котрі на 0,6 трлн дол. США більше, ніж в 2018 році, дохід становив 2,1 трлн дол. США. До рейтингу ТОП-20 найбільших ТНК світу за прибутком являють собою 8 компаній зі США та 4 із Китаю. Також набувають розвитку ТНК такі новітні країни індустрії, як Південна Корея, Бразилія, Гонконг та Мексика, які зумовлені впровадженням даними державами стратегії застосування конкурентних переваг. Зміцнення ТНК у швидко

зростаючих азіатських країнах має важливе значення – це нова розстановка сил на світовому ринку [11].

Серед 500 найпотужніших міжнародних та багатонаціональних компаній ТНК контролюють 70% всіх іноземних інвестицій. ТНК працюють не у всіх сферах. Більшість транснаціональних компаній працюють в нафтовій, хімічній, електронній та автомобільній галузях. Адже саме в цих сферах створювати міжнародні галузеві асоціації простіше і зручніше. 500 найкращих транснаціональних компаній продають 95% саме продукції фармацевтики, 80% електроніки та хімікатів та 76% продукції машинобудування (виробництво) [12].

«Злиття і поглинання дають змогу ТНК дуже розширити свої можливості на світових ринках, отримати доступ до більш якісних і дешевих ресурсів. Падіння глобальних транскордонних обсягів злиття та поглинання було най-більшим у секторі послуг, за яким слідує обробна промисловість та сировинний сектор. Зокрема, різко впали продажі активів, пов'язаних із фінансовою та страховою діяльністю, хімічними речовинами» [13].

Події, котрі пов'язані з пандемією COVID-19, а також карантинними заходами, призвели до різкого падіння обсягів злиття та поглинань у 2020 році. Саме через форс-мажорні обставини досить велику частину угод було відмінено [14].

«За доповіддю ЮНКТАД, найбільше падіння спостерігалось в розвинених економіках, коли прямі іноземні інвестиції (ПІІ) за півроку досягли 98 мільярдів доларів США, що на 75% менше порівняно з 2019 роком. Тенденцію посилив різкий відтік інвестицій з європейських країн, переважно з Нідерландів та Швейцарії. Також зросли потоки прямих іноземних інвестицій до Північної Америки: з 56% до 68 млрд дол. США. Тим часом зменшення потоків прямих іноземних інвестицій на 16% до країн, що розвиваються, було меншим, ніж очікувалось, головним чином завдяки стійким інвестиціям у Китай. Обсяги інвестування скоротились лише на 12% в Азії, на 28% в країнах Африки та на 25% в Латинській Америці та Карибському

басейні» .

Окрім ПІІ, важливим джерелом фінансування розвитку, а також діяльності транснаціональних компаній бізнесу є розширення випуску саме цінних паперів.

У рейтингу ТОО-20 країн, що залучали найбільше ПІІ, у 2020 р. перебували: Гонконг, Китай, Ірландія, Нідерланди, Швейцарія, Сінгапур, Бразилія, Канада, Індія, Франція, Великобританія, Бельгія, Люксембург, Австралія, Італія, Чилі, Туреччина, США, Німеччина, Мексика.

Отже, можна зробити висновки, що діяльність транснаціональних корпорацій є дуже важливою для економіки будь-якої країни. ТНК на нинішньому етапі розвитку світового господарства відіграють важливу роль, адже вони прискорюють науково-технічний процес та впливають на економіку країн.

Ураховуючи все вищесказане, можна виділити основні особливості транснаціоналізаційних процесів у світі. По-перше, на сучасному етапі розвитку світового господарства спостерігається стрімке зростання кількості транснаціональних корпорацій.

По-друге, збільшуються процеси злиття і поглинання, що також є причиною збільшення припливу ПІІ. Загалом відбувається бурхливий розвиток як надвеликих відомих корпорацій, так і середніх та малих фірм.

1.2 Аналіз впливу ТНК на конкурентне середовище України (на прикладах окремих ринків)

Транснаціональні компанії мали та мають значний вплив на країни базування, а також на країни, котрі їх приймають. Багато країн, які приймають на своїй території філії певних транснаціональних компаній, схвалюють їхню діяльність і навіть конкурують між собою, оскільки це забезпечує приплив приватних підприємств, утворення додаткових робочих місць, посилення внутрішньої торгівлі, впровадження інновацій, випуск нових видів продукції.

Розподіл основних інвесторів в нашу країну наведено в табл. 1.4

Таблиця 1.4

Основні інвестори в Україну в 2020 р. [15]

Рейтинг	Країна	Проекти ПІІ (2016–2020 рр.)	Частка, %	Створено робочих місць, од.
1	Кіпр	27	12	217
2	Німеччина	26	12	733
3	Нідерланди	19	8	363
4	Австрія	16	6	1755
5	ВБ	16	6	1905
6	Віргінські острови	12	4	42
7	Франція	12	4	22
8	Швейцарія	12	4	555
9	Італія	11	3	151
	Інші	151	31	1256
	Усього	161	90	6999

В Україні є десь 7362 філій іноземних транснаціональних компаній, в той час як у світі загалом їх понад 800000. Тобто на Україну припадає 0,9% їх загальної кількості.

«Україна викликає особливий інтерес ТНК у тих галузях, в яких яскраво виражені конкурентні переваги щодо національних компаній. У 2020 р. найпривабливішим для ТНК та інвесторів із країн ЄС та США були такі сектори української економіки: харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів (16,3% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій); торгівля (15,0%); фінансова сфера (9,1%); машинобудування (8,6%); транспорт (7,6%); операції з нерухомістю (5,2%); фармацевтика та нафтохімічна промисловість (4,1%). Сьогодні в Україні найбільша кількість ТНК представлена у переробній промисловості» [16].

«Серед найвідоміших ТНК, що відкрили дочірні компанії, філіали та спільні підприємства в Україні, слід відзначити шведсько-швейцарський концерн ASEA — Brown Boveri (ABB) в електротехнічній галузі, SKF — у машинобудуванні, Tetra-pak — пакувальний, Procter & Gamber, Unilever, Dow Chemical Company — у хімічній, Damen Shipyards — судно-будівництві. У

тютюновій промисловості найбільшими і майже єдиними гравцями є JTI, Philip Morris, British American Tobacco, в пивоварінні — Carlsberg Group. У харчовій індустрії функціонують дочірні підприємства ТНК: Kraft Jacobs, Nestle, Coca-Cola. Вामгоме значення в агропромисловому комплексі мають транснаціональні компанії Cargill, COFCO International, Louis Dreyfus» [17].

Очевидно, що транснаціональні компанії не спрямовують свої вклади в високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують на торгівлю, тобто в ту сферу, яка дозволяє швидко отримувати високі прибутки.

Із двохсот найбільших компаній України корпорація Alphabet у 2019 р. забезпечила свій сумарний дохід 3,47 трлн грн, котрий на 24% більше, аніж дохід у 2018 році. Попри позитивну тенденцію в 2019 році, за підсумками 2020 року сумарний дохід цих компаній скоротився на 2% і становив 3,4 трлн грн.

В 2020 році відзначена найприбутковіша українська компанія НАК «Нафтогаз», яка отримала 178 млрд грн (чистий прибуток становив 50,8 млрд грн.). Рейтинг ТОП-20 найбільших транснаціональних компаній в Україні приведений в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 [18]

Топ-20 ТНК за виручкою в Україні за 2020 рік

№	Компанія	Виручка, млрд грн	Вид діяльності
1	ArcelorMittal	62,41	ГМК: виробництво сталі та прокату
2	Philip Morris	37,3	Дистрибуція: продаж тютюнових виробів
3	Alfred C. Topfer	23,14	АПК: торгівля зерном
4	Bunge	23,01	АПК: торгівля зерном та кормами
5	Fozzy Group	19,78	Рітейл: продаж продуктів через власні супермаркети
6	Cargill	18,41	АПК: експорт зернових
7	British American Tobacco	18,04	АПК: виробництво та реалізація цигарок
8	Vodafone	15,01	ІТ: надання послуг зв'язку
9	Samsung	14,58	Дистрибуція: реалізація електроніки
10	Japan Tobacco International, JTI	14,31	АПК: виробництво та реалізація цигарок
11	Auchan	14,19	Рітейл: продаж продуктів через власні супермаркети
12	Toyota Group	12,78	Дистрибуція: реалізація легкових автомобілів
13	COFCO International	12,76	АПК: експорт зернових
14	Glencor	12,61	АПК: експорт зернових

15	Nestle	10.64	АПК: виробництво продуктів харчування
16	PepsiCo	10,4	АПК: виробництво безалкогольних напоїв та соків
17	Louis Dreyfus	8,97	АПК: експорт зернових
18	Syngenta	8,47	АПК: виробництво зернових та бобових
19	Carlsberg Group	8,22	АПК: виробництво алкогольних напоїв
20	Epam	8,11	ІТ: розробка програмного забезпечення

«Вагомий внесок в розвиток національної економіки робить покращення роботи транснаціональних корпорацій, прибутки яких сягають 104,9 млрд грн. Відзначається зростання показників компанії «Укрзалізниця» у 2019 році до 2,5 млрд грн чистого прибутку; українського меткомбінату ММК ім. Ілліча, який входить у групу «Метінвест» (80 млрд грн сумарний щорічний дохід)» [19].

«Проаналізувавши особливості представлення ТНК в Україні, виявлено, що більшість із них діють в агропромисловому комплексі, оскільки саме галузі цієї сфери отримують значні потоки іноземних інвестицій. Великий потенціал інформаційних технологій України поступово і надалі впливатиме на активізацію діяльності транснаціональних компаній в Україні. ІТ-продукти та ІТ-послуги поступово будуть зростати у своєму обсязі та поширюватися в усі сфери суспільної життєдіяльності (електронний уряд, охорона здоров'я, освіта тощо), при цьому каталізуюча роль розвитку належатиме потужним ТНК» [20].

З наведеного дослідження вище виявляється, що Україна не лише приймає ТНК. Для розширення діяльності транснаціональних компаній України необхідно збільшувати частку наукомістких галузей з екологічно чистими технологіями, легкої харчової промисловості, переробних, галузей сільського господарства, сфери послуг та інформаційних технологій [21].

«Важливим є з'ясування наслідків розширення діяльності ТНК на національному ринку та виділення основних напрямів розвитку власних ТНК. Особливу увагу слід приділити питанням економічної безпеки, під якою розуміють стан національної економіки, що дає можливість задоволення життєво важливих потреб країни в матеріальних благах, незалежно від виникнення

у світовій економічній системі або всередині країни форс-мажорних обставин соціально-політичного, економічного або екологічного характеру» (табл. 1.6) [22].

Таблиця 1.6 [23]

Негативні наслідки діяльності ТНК

Для країни базування	Для приймаючої країни
<ul style="list-style-type: none"> – Суперечності між інтернаціональним глобальним характером операцій ТНК і територіально обмеженою компетенцією держави. – Заборона інвестування в окремі галузі як результат державного регулювання у сфері іноземного інвестування. – Особливості умов інвестування (використання національних напівфабрикатів, навчання кадрів за своєю програмою, розширення експорту та виведення всієї продукції за кордон). – Наявність ризику конфіскації інвестицій. – Корпоративна ідеологія ТНК (власні спецслужби і достатня кількість зброї). 	<ul style="list-style-type: none"> – Нав'язування компаніям приймаючої країни неперспективних напрямів у системі розподілу праці. Маніпулювання цінами (з боку ТНК) з метою уникнення податків. – Розташування екологічно небезпечних виробництв підприємств із застарілою технікою на території приймаючої країни. – Нестійкість інвестиційного процесу. – Зовнішній контроль з боку ТНК. – Тиск на органи влади з метою лобіювання своїх інтересів. – Під час кризи капітали ТНК концентруються в країні базування, щоби стабілізувати внутрішню ситуацію. – Виснаження природних ресурсів приймаючих країн.

«До вищезазначеного можна додати, що іноземні інвестори найчастіше «захоплюють» найперспективніші та найбільш розвинуті сектори приймаючих країн і можуть нав'язувати національним підприємствам свої корпоративну культуру, небезпечні технології, екологічно небезпечні матеріали тощо. У багатьох країнах такі галузі, як металургія, транспорт, суднобудування, енергетика та телекомунікації, є закритими для іноземних інвесторів, тому що вони є основою національної економічної безпеки. Проте Україна дозволяє іноземним інвесторам увійти в ці галузі, що може призвести до зростання залежності економіки країни від іноземних ТНК» [24].

«Побудова відносин України як приймаючої країни з ТНК має ґрунтуватися на таких умовах: діяльність ТНК необхідно аналізувати з позиції як позитивних, так і негативних наслідків; розробляючи регулятивні документи щодо діяльності ТНК, необхідно виходити насамперед із позиції національних інтересів країни і національної економічної безпеки; слід виважено підходити до напрямів інвестиційної активності ТНК в приймаючій

країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у галузі пріоритетного розвитку й обмежуючи — у стратегічно важливі для економічної безпеки країни сфери» [25].

Висновок до розділу 1

Отже, проаналізувавши питання особливостей міжнародних конкурентних відносин в умовах транснаціоналізації, досліджено, що досить багато компаній діють в аграрно-промисловому комплексі, адже саме галузі такої сфери отримують досить багато іноземних інвестицій. Великий потенціал інформаційних технологій України поступово і надалі впливатиме на активізацію діяльності транснаціональних компаній в Україні. ІТ-продукти та ІТ-послуги поступово будуть зростати у своєму обсязі та поширюватися в усі сфери суспільної життєдіяльності (електронний уряд, охорона здоров'я, освіта тощо), при цьому каталізуюча роль розвитку належатиме потужним ТНК.

РОЗДІЛ 2. ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

2.1 ТНК як суб'єкти розвитку глобальної інноваційної конкуренції

«Інноваційна конкуренція визначається як створення конкурентних переваг, викликаних впровадженням інновацій, де інновація являє собою матеріалізований результат, отриманий від вкладення капіталу в нову техніку чи технологію, у нові форми організації виробництва, праці, обслуговування і управління, включаючи нові форми контролю, обліку, методи планування, прийоми аналізу і т.п., відіграє ключову роль у діяльності підприємства. Тобто в основі інноваційної конкуренції – боротьба, яка передбачає розробку та реалізацію різних інноваційних продуктів, технологій, методів тощо» [26].

Дослідниками визначено, що інноваційна конкуренція – це домінуюча форма, яка має місце тоді, коли нові знання, закладені в інноваціях, не поширені та є активом одного чи декількох суб'єктів пропозиції [27].

«Для того, щоб сучасним світовим вимогам та розробляти ефективну інноваційну діяльність, транснаціональна компанія має бути динамічною та гнучкою, швидко реагувати на зміни та вживати відповідних заходів. Крім того, лише активна інноваційна позиція дасть можливість випередити конкурентів, оскільки, розуміючи необхідність інноваційної діяльності, її активізація відбуватиметься на кожній компанії й від того наскільки швидко буде запроваджена та чи інша інновація та наскільки кращою вона буде від конкурентів залежатиме конкурентна позиція компанії, її успіх та прибутки. Слід зауважити, що лише запровадження інноваційних технологій виробництва чи випуск інноваційних товарів не дасть довготривалих високих результатів. На сучасному етапі все більшої важливості набувають інновації в менеджменті, маркетингові інновації. У сукупності інноваційні продукти та інноваційні методи функціонування компанії й управління нею сприятимуть не просто витісненню конкурентів з ринку, а забезпеченню лідерства та стратегічних пріоритетів компанії» [28].

До таких особливостей можна вважати за правильним додавати ще наступні: можливість забезпечення нестандартної та важко повторюваної конкурентної переваги, підвищений рівень ризику, недовіра споживачів до

нової продукції та незначна кількість «новаторів» - споживачів, що одразу купують товар-новинку; короткий життєвий цикл продукції.

Всі стратегії транснаціональних компаній спрямовані на розвиток та вдосконалення власних конкурентних переваг і досить пов'язані з рішеннями, котрі ведуть до зростання ефективності. Якщо врахувати зростаючу конкуренцію, то саме інноваційні рішення є одним із найбільш успішних способів підтримки конкурентоспроможності на ринку країни та світу.

Організацією економічного співробітництва та розвитку виділяються такі типи стратегій інноваційного розвитку ТНК (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

**Типи стратегій інноваційного розвитку ТНК
за версією Організації економічного співробітництва та розвитку [29]**

№ п/п	Тип стратегії	Характеристика	Приклад реалізації
1	Інновації, пов'язані з якісним поліпшенням продуктів або послуг	Дають змогу компанії отримати серйозну конкурентну перевагу на наявному ринку або сформувати новий ринок	Компанія Capella Space (США) розробила супутники, які істотно менші за розмірами і дешевші, ніж звичні всім космічні апарати. За допомогою цих пристроїв весь світ може отримати інформацію, яка може бути стратегічно важливою під час проведення рятувальних операцій, оцінки економічного стану, запобігання природним катаклізмам або нелегальній діяльності в масштабі всієї планети
2	Інновації у сфері процесів виробництва і логістики	Такі інновації дають змогу знизити виробничі логістичні витрати, що дозволяє компанії збільшити ринкову частку за рахунок зниження цін.	Творці компанії AeroFarms (США) істотно змінили процес вирощування рослин і сільськогосподарських культур: у вертикальних теплицях рослинам подається світлодіодне освітлення, обсяг і напрям якого спеціально розраховується, щоб рослина змогла отримати максимум енергії. Ця технологія істотно знижує витрати, дозволяє вирощувати екологічно чисту продукцію протягом усього року і збільшити продуктивність праці.

3	Інновації у сфері маркетингу	Припускають серйозні зміни в дизайні продукту або упаковки, в політиці його просування або в цінній моделі його поширення.	Pitch (США) кардинально змінила процес здійснення покупок. Нині будь-який покупець може прийти в магазин і, наприклад, приготувати їжу разом із професійним помічником для того, щоб випробувати техніку, яку згодом можна придбати.
4	Організаційні інновації	Істотні зміни в структурі компанії, методах здійснення її бізнес-процесів, трудової дисципліни і відносинах із зовнішнім середовищем організації	Японські ТНК із виробництва автомобілів мають строго встановлену організаційну структуру, засновану на певному порядку плануванні. Таким чином, кожна організаційна ланка має право встановлення власного графіку виробництва, що дає можливість максимального завантаження устаткування і кооперації між ланками системи.

«Автори щорічного дослідження компанії PricewaterhouseCoopers «Global Innovation 1000 Study» Баррі Ярузельський, Кевін Шварці Фолькер Штак у результаті свого аналізу прийшли до думки, що практично всі компанії дотримуються однієї з трьох перерахованих нижче стратегій, які вони виділяють за тим, наскільки активно компанії використовують власну технологічну базу і втягують своїх клієнтів у процес формування нових продуктів:

1. Needseekers (Apple, Procter & Gamble, Tesla) — компанії, які активно залучають фактичних і потенційних клієнтів у формування на основі їхніх потреб нових продуктів, послуг і процесів для того, щоб отримати перевагу першої компанії на ринку.

2. Market readers (Samsung, Caterpillar, Visteon) — компанії, які вивчають ринки, на яких вони здійснюють свою діяльність, часто віддаючи перевагу поступовому вдосконаленню наявних товарів і послуг так званим «радикальним інноваціям» і випуску принципово нового продукту.

3. Technology drivers (Google, Bosch, Siemens) – подібні компанії слідує тенденціям розвитку, зумовленим внутрішніми факторами: наявними технологіями, досвідом роботи на ринку і поточними успіхами НДДКР. Основна мета такої стратегії — використовувати внутрішній

потенціал для інноваційної та поступальної зміни компанії та її продуктів» [30].

У загальному вигляді специфічні риси компаній, які дотримуються вищезазначених стратегій, наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Специфічні риси компаній, що дотримуються інноваційних стратегій, за класифікацією «Global Innovation 1000 Study» [31]

	Need Seekers	Market Readers	Technology Drivers
Завдання	Передові товари і послуги	Продукти, адаптовані під певний регіон	Розроблення маловитратних товарів
Культура	Відкритість для нових ідей з боку споживачів, постачальників, конкурентів і представників інших галузей	Принцип взаємодії національних уподобань і призначення продукту	Глибока шана до таланту і знань у сфері техніки

Також одну із класифікацій стратегій інновації наводять у своїх працях М. Рейнор і К. Крістенсен. В «Вирішення проблеми інновацій у бізнесі» поділяється на два типи інноваційних стратегій, котрі показують ставлення компанії:

1) «підтримуючі» інновації націлені на створення продуктів вищої якості, які за своїми споживчими властивостями перевершують інші товари на ринку. Найчастіше під терміном «підтримуючі інновації» мають на увазі ефективні удосконалення, які протягом тривалого часу вносять у свої продукти інноваційно активна компанія. Вони дають компаніям змогу зробити прорив, піти далеко вперед від їх основних конкурентів.

2) «підривні інновації», навпаки, розраховані на залучення тих, хто раніше не користувався продуктами цього типу, і на захоплення певних секторів ринку. Такою стратегією впровадження поліпшеної версії наявного

продукту на певний наявний ринок не передбачається. Клієнтам пропонуються лише альтернативні продукти, котрі більш прості в їх використанні, є зручними та недорогими. Інноваційна компанія починає витісняти з ринку технологічних лідерів з підривною стратегією, адже за рахунок подібних дій скорочується обсяг ринку більш дорогого, але технічно досконалого продукту [32].

2.2 Напрямки збалансування національних інтересів та діяльності ТНК в Україні

«На сьогодні в Україні існує велика кількість нормативно-правових актів, що регулюють відносини в інвестиційній сфері, та в цілому створено правове підґрунтя для здійснення інвестиційної діяльності, але через нестабільність нормативно-правова база зазнає постійних змін, оскільки в процесі її формування одні нормативно-правові акти приймаються, а інші відміняються (або їх положення знаходять своє відображення в інших нормативно-правових актах)» [33].

- Адміністративні.

Адміністративні правовідносини показують певний імплементаційний характер, включаючи відносини саме характеру адміністративно-договірного. Отже, цей елемент взаємовідносин включає такі засоби: оформлення контрактів за стандартними, встановлення правил проведення тендерів.

«Відповідність умовам контракту щодо корпоративного бізнесу компанії Nestlé регулярно перевіряються внутрішніми аудиторами на основі чітких інструкцій аудиту. Дотримання принципів щодо людських ресурсів, безпеки, здоров'я, навколишнього середовища та цілісності бізнесу оцінюється за допомогою програми KPMG, яка спирається на незалежну зовнішню мережу аудиту. Висновки і рекомендації передаються через Комітет з аудиту до Ради директорів» [34].

- Економічні.

Економічні взаємовідносини включають такі сфери: оподаткування та фінанси.

- Соціальні.

До взаємовідносин соціальних відносяться всі відносини, котрі пов'язані саме з людськими ресурсами та з соціальною політикою приймаючої держави.

«Механізм взаємодії вітчизняної економіки включає в себе чотири блоки економічних суб'єктів. У перший блок входять зарубіжні транснаціональні корпорації, як головні генератори міжнародного бізнесу та різні організації, які виступають інформаційною базою для ТНК до прийняття рішення організувати міжнародну діяльність. Ці організації дозволяють корпорації здійснювати вибір об'єкта ПІІ, а також сформулювати завдання, пов'язані з вибором методів і стратегії експансії їх господарської діяльності. Другий блок складається з держави як головного регулятора процесу партнерства, а також компетентних державних органів та інститутів, які надають Уряду необхідну інформацію, що дозволяє визначити економічну сутність партнерства і розробити оптимальні умови взаємодії. Третій суб'єкт, вітчизняні підприємства, що наближаються до статусу транснаціональних корпорацій. Четвертий блок включає сам контракт (угода) і його деталі. Тут можна побачити механізм взаємодії органів місцевого самоврядування та міжнародного бізнесу на всіх етапах до початку реалізації партнерства» [35].

«Для повноцінного функціонування механізму взаємодії національної економіки та ТНК потрібні ще спільний орган, який би координував дотримання норм виконання реалізованого проекту між державою і ТНК – це може бути фірма, яка буде виконувати контролюючі функції. Таким чином, такий механізм взаємодії буде ефективним для всіх учасників» [36].

Саме для зниження поганого впливу зарубіжних транснаціональних компаній на економіку України потрібно виконати саме такі дії:

1. Діяльність транснаціональних компаній, котрі є іноземними має регулюватися згідно з національними інтересами країн. По-перше з метою

захисту національної економіки необхідно сформувати потрібну законодавчу базу, котра мала би можливість контролювати процедуру виходу транснаціональних компаній на місцевий ринок, а також надавала переваги місцевим інвесторам. Безперечно, розроблені заходи мають бути спрямовані на забезпечення зайнятості місцевих трудових ресурсів, запровадження моніторингу інвестиційних проектів на відповідність екологічним та санітарним нормам. Крім того, важливо нормувати використання внутрішньої сировинної бази. Саме для мінімізації ризиків транснаціоналізації національної економіки Україна має скорочувати обсяги експорту товарів сировинного характеру, а переорієнтовуватися на виробництво готових виробів із відносно високою доданою вартістю.

2. Створення транснаціональних компаній України. Національний капітал, який формується за допомогою великих фінансово-промислових груп, а також може конкурувати з транснаціональними корпораціями. Україна вже зробила перші кроки до транснаціоналізації [37].

«Процес створення українських ТНК може бути значно прискорений і розширений у галузевому спектрі в разі залучення іноземних партнерів. З цією метою вітчизняні підприємства мають формувати з іноземними фірмами загальні структури, вступати до стратегічних альянсів за допомогою створення міждержавних корпорацій. Однак для цього потрібно розв'язати ряд проблем, зокрема інституційного характеру. Потреба удосконалення інституційного забезпечення пояснюється необхідністю економії трансакційних витрат, які виникають у процесі взаємодії вітчизняних суб'єктів господарювання із сервісними ТНК. Такі трансакційні витрати пов'язані із: асиметрією інформації на приймаючому ринку; монопольним становищем окремих провайдерів послуг; законодавчими бар'єрами для входження ТНК на ринок України; невідповідністю систем сертифікації та стандартизації товарів та послуг, системи статистичного обліку; нерозвинутістю ринкової інфраструктури тощо» [38].

Отже задля стимулювання створення транснаціональних компаній

Україні потрібна певна політика держави щодо підприємництва, адже тільки надвеликі національні підприємства здатні реально конкурувати на світових ринках та реалізувати закладений у транснаціональних компаніях позитив для національної економіки.

«Посилення економічної безпеки має мати на меті оцінку можливих загроз від діяльності транснаціональних компаній. Для цього слід підтримувати конкурентне середовище в секторах економіки, створювати сприятливі умови для вітчизняних виробників, удосконалювати контроль використання природних ресурсів, відновлення використаних земель» [39].

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, проаналізувавши у випускній кваліфікаційній роботі проблему впливу ТНК на міжнародну конкуренцію, можемо зробити наступні висновки.

У першому розділі було досліджено особливості міжнародних конкурентних відносин в умовах транснаціоналізації. Визначено, що ТНК визначають і спрямовують світове виробництво природної сировини, конструкційних матеріалів, палива та електроенергії, сучасної техніки, технологічних знань, інформації та глобальних інформаційних мереж. ТНК лідирують у підготовці сучасних фахівців і керівників, формують лідерів нового типу, які у свою чергу надають гнучкість, динамічність і антикризову стійкість самим ТНК. Транснаціональні компанії активізують міжнародні процеси в усіх формах міжнародних економічних відносин. У сучасних умовах господарювання розвиток великих промислових корпорацій і міжнародних фінансово-промислових груп сприяє нарощуванню економічної могутності країн світової спільноти і посилення їх геополітичних позицій.

Щодо України то процеси транснаціоналізації економіки України є сучасним закономірним явищем і можуть бути істотною рушійною силою активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. Україна має значний природоресурсний потенціал, що і є об'єктом зацікавленості багатьох ТНК. Для української економіки важливо не допустити надмірного споживання цього ресурсу.

Побудова відносин України як приймаючої країни з ТНК має ґрунтуватися на таких умовах: діяльність ТНК необхідно аналізувати з позиції як позитивних, так і негативних наслідків; розробляючи регулятивні документи щодо діяльності ТНК, необхідно виходити насамперед із позиції національних інтересів країни і національної економічної безпеки; слід виважено підходити до напрямів інвестиційної активності ТНК в приймаючій країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у галузі пріоритетного розвитку й обмежуючи — у стратегічно важливі для економічної безпеки

країни сфери.

У другому розділі було розглянуто перспективи діяльності ТНК в контексті розвитку світової конкуренції. Були зроблені наступні висновки. Міжнародний досвід взаємодії національних економік з ТНК свідчить, що протистояти негативному впливу ТНК, може лише держава. Як правило, обмеження щодо ПІІ обґрунтовуються необхідністю запобігти домінуванню корпорацій на місцевому ринку, а також можливих негативних наслідків їх широкомасштабного доступу в національну економіку (погіршення платіжного балансу країни внаслідок неконтрольованої позикової діяльності місцевих філій ТНК, витіснення з ринку вітчизняних фірм).

У ході проведеного дослідження зроблено висновок, що створення українських транснаціональних корпорацій дасть змогу певною мірою захистити національні економічні інтереси, сприятиме подальшому розвитку українських господарчих структур, інтернаціоналізації їх виробництва та капіталу.

Також обґрунтовано, що ефективним механізмом взаємодії вітчизняної економіки та ТНК – інститутом збалансування інтересів – може стати публічно-приватне партнерство, оскільки при такому способі взаємодії враховуються всі умови сторін. Тобто, механізм взаємодії вітчизняної економіки та ТНК по суті є посередництвом держави між транснаціональними корпораціями і місцевими інвесторами на основі моделі матеріально-речового державно-приватного партнерства.

В Україні механізм публічно-приватного партнерства проходить початкові етапи розвитку, незважаючи на те, що вже сформоване нормативно-правове підґрунтя для його реалізації. Публічно-приватне партнерство в нашій країні є договірним, що обмежує потенційну можливість використання його інституційних та суспільних механізмів.

Реалізація переважно інвестиційних та контрактних стратегій ТНК сприяє формуванню вертикально інтегрованих корпорацій, територіально-галузевих кластерів, транснаціональних фінансово-промислових груп,

міжнародних спільних підприємств, стратегічних альянсів і мережевих структур. У результаті, в приймаючих країнах значно зростає інтенсивність конкуренції з боку іноземних підприємств, посилюється їхній вплив на конкурентну структуру ринків.

Окрема увага автора зосереджується на детальному аналізі стану конкурентного середовища в окремих галузях економіки України, змін в його структурі в умовах транснаціоналізації. Показано, що під впливом діяльності ТНК найбільших змін зазнали: фінансово-банківський сектор економіки, ринки роздрібної торгівлі, молочної продукції, кондитерських виробів, пива та інші.

Загалом, українська економіка тільки починає отримувати реальні вигоди від діяльності ТНК на її території, оскільки у всіх досліджених секторах і галузях спостерігається загальний позитивний конкурентний вплив на споживачів унаслідок зниження цін, кращої якості та ширшого асортименту продукції. Одночасно ТНК орієнтуються переважно на створення збутових мереж, просуваючи свій продукт на українському ринку і українські споживачі фактично субсидують виробництва тих країн, де розміщується материнське підприємство ТНК. Окрім збутових мереж, ТНК схильні розвивати в Україні підприємства з первинної переробки, що негативно позначається на стані навколишнього середовища і запасах сировини. У деяких випадках ТНК набувають панівного становища на ринку, що призводить до його неефективного функціонування, обмежує вигоди споживачів і динаміку зростання галузі, дискредитує національних виробників. Стають можливими деструктивні ідеологічний, політичний та корпоративний впливи, що є загрозовим щодо забезпечення національних економічних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Камінська І.М. Фінансова спроможність регіонів України в контексті євроінтеграційних процесів. Еконо- мічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». 2019. № 6 (23). Ч. 1. С. 282–292.
2. 200 крупнейших компаний - Рейтинги - Forbes Украина [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://forbts.ua/ratings/>.
3. Мекшун П.В. Позитивні риси та загрози транснаціоналізації економіки України. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 10. С. 84–88.
4. Салатюк Н.М. Економічні наслідки та проблеми функціонування ТНК в Україні в умовах глобалізації світової економіки URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/7.pdf> (дата звернення 26.10.2020).
5. Офіційний сайт журналу Forbes. URL: <http://www.forbes.com/global2000/>.
6. Fortune Global 500 2020 URL: https://fortune.com/global500/2020/search/?fg500_revenues=desc
7. UNCTAD Trade and Development Report 2020. URL: <https://unctad.org/webflyer/trade-and-development-report-2020>
8. Foreign direct investment flows in the time of COVID-19 URL: https://read.oecdilibrary.org/view/?ref=132_132646g8as4msdp9&title=Foreign-direct-investment-flows-in-the-time-of-COVID-19
9. Пенська І.О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України. *Міжнародна економіка та менеджмент*. 2015. № 3. С. 11.
10. Основні інвестори в Україну. Звіт про прямі іноземні інвестиції в Україну в 2020 році. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Головнєв С., Віннічук Ю. 200 найбільших компаній України 2020 року. URL: https://biz.censor.net/resonance/3218608/200_nayiblshih_kompanyi_ukrani_2020_roku
12. Якубовський С.О. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності. Київ, 2015. 488 с.

13. Транснаціональні корпорації – невлімові зло-дії. URL: <http://politcom.org.ua> (дата звернення: 01.10.2020).
14. Шабаліна Л., Корнейченко М. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України. Схід. 2012. № 3 (117). С. 59–64.
15. Зімкіна В.Є. Інноваційна конкуренція: сутність, особливості, характерні риси / В.Є. Зімкіна // Європейський вектор економічного розвитку. – 2012. – № 2 (13). – С. 124-131.
16. Офіційний сайт компанії AeroFarms. URL: <http://aerofarms.com>
17. Офіційний сайт компанії CapellaSpace. URL: <https://www.capellaspace.com/index#section-technology>
18. Сайт проекту «Global Innovation 1000 Study» компанії PricewaterhouseCoopers. URL: <http://www.strategyand.pwc.com/global/home/what-wethink/innovation1000/innovation-strategymodels#/tabadvantagesofglobalizing-r-d>
19. Немировська О. В. Аналіз та оцінка економічної діяльності ТНК в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Немировська // Ефективна економіка : електронне наукове фахове видання. – Електронні дані. – 2014. – №12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3643>.
20. Немировська О. В. Функціонування корпоративного капіталу в економіці України / О. В. Немировська // Економіст. – 2014. – №9(335). – С. 32-35.
21. Іксарова Н. О. Соціальна відповідальність як елемент стратегії економічного розвитку транснаціональних корпорацій / Н. О. Іксарова // Вісник ДонНУ. Серія В. Економіка і право. – 2015. – №1. – С. 113-120.
22. Кметик Х. В. Міжнародно-правові проблеми функціонування транснаціональних корпорацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Кметик Христина Володимирівна. – Харків, 2010. – 20 с.
23. Козак Ю. Г. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності : навч. посіб. / Ю. Г. Козак, С. О. Якубовський. – К. :

ЦУЛ. – 2011. – 472 с.

24. Денисова Е. Ю. Глобальные тенденции развития международного транснационального бизнеса / Е. Ю. Денисова // Вісник Одеського національного ун-ту. Серія: Економіка. – Т. 19. – Вип. 1. – Одеса, 2014. – С. 43-46. 114

25. Козак Ю. Г. Зовнішньоекономічна діяльність регіону : навчальний посібник / Ю. Г. Козак, О. А. Ермакова. – Одеса : Фенікс, 2013. – 332 с.

26. Макогон Ю. В. Трансформація процесу транснаціоналізації в умовах зростання невизначеності глобального економічного середовища : [монографія] / Ю. В. Макогон, Т. В. Орехова, К. В. Лисенко, І. О. Шульга та ін. – Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2011. – 652 с.

27. Мамонова А. В. Моделювання макроекономічних передумов для розвитку ТНК у реаліях економіки України / А. В. Мамонова, О. В. Немировська // Молодий вчений. – 2014. – №7(10). – С. 45-49.

28. Мамонова Г. В. Фінансування соціальної сфери: моделювання методом попарних порівнянь/ Г. В. Мамонова, І. Г. Канцур // Світ фінансів. – 2015. – №2. – С. 137-144.

29. Немировська О. В. До питання управління корпоративним капіталом у вітчизняній економіці / О. В. Немировська // Фінансова інфраструктура: формування, проблеми та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (7-8 листопада 2014 р., м. Київ) / Відп. ред. А. В. Білий. – К. : ГО «Київський економічний науковий центр», 2014. – 144 с. – С. 112-115.

30. Немировська О. В. Транснаціональні компанії та регулювання трансферного ціноутворення в Україні / О. В. Немировська // Інноваційна економіка : науково-виробничий журнал. – 2014. – №4(53). – С. 265-272.

31. Джалілов А.Я. Інституційна система фрагментарного міжнародного виробництва транснаціональних фірм / А. Я. Джалілов // Бізнес Інформ. – 2015. – №10. – С. 36–40.

32. Дмитришен П. В. Особливості стратегії транснаціональних

корпорацій в українській економіці / П.В. Дмитришен, В.А.Гарбар [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>.

33. Кочетков В. М. Розвиток українських ТНК як фактор росту економіки країни [Текст] /В. М. Кочетков // Ефективна економіка. - 2016. - № 5, [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2001>. - С. 55-60.

34. Лучко М. Л. Конкурентные стратегии ТНК: стратегические альянсы, слияния и поглощения // Вестник Московского университета. – 2015. – №1. – С. 31–56.

35. Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками на прикладі України / Е. Молчанова // [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09718.pdf>.

36. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

37. Пенська І. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України / І. Пенська // «Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал. Серія: Економічні науки.» № 3 (80) 2015. – С 114-124.

38. Терехов Є.М., Прокопенко О.В. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем // Вісник Сумського державного університету: Сер. “Економіка”. - 2016. - № 1. - С. 103-113.

39. Пучков А. Крупнейшие ТНК в мире / А. Пучков // Слайд-шоу. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.slideshare.net/AlexeyPuchkov/ss-11875759>.